

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2025.102.14>

УДК 811.161.2

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ «АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ» ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

КАБАНЦЕВА

Надія Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-герман-
ської філології та методики
викладання іноземних мов,
Міжнародний гуманітарний універ-
ситет;
вул. Фонтанська дорога, 33, Одеса,
65000;
e-mail: kanadezhda1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5566-407X

Nadiya

KABANTSEVA,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Romano-
Germanic Languages and Methods of
Teaching Foreign Languages,
International Humanitarian University;
33 Fontanska doroha St., Odesa
65000, Ukraine;
e-mail: kanadezhda1@gmail.com

НАЗАРЕНКО

Оксана Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної
лінгвістики,
Національний університет «Одеська
юридична академія»;
вул. Фонтанська дорога, 23,
м. Одеса, 65009;
e-mail: nazoks13@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4697-6100

Oksana

NAZARENKO,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor at the Department of
Applied Linguistics,
National University "Odesa Law
Academy";
23 Fontanska doroha St., Odesa
65009, Ukraine;
e-mail: nazoks13@gmail.com

*У статті окреслено загальний стан дослідження політич-
ної метафори та, зокрема, концептуального поля «Анатомія
та фізіологія». Здійснено аналіз названого концептуального
поля, схарактеризовано його лексико-семантичні параметри
в сучасному українському медіадискурсі. Виокремлено основні
фрейми, які представляють впорядкованість ознак в певній
ієрархії та систему взаємопов'язаних когнітивних структур.
Наведено інформацію щодо частотності актуалізації оди-
ниць досліджуваного концептуального поля в кількісному та
відсотковому співвідношенні.*

Ключові слова: політична метафора, публіцистичний дис-
курс, концептуальне поле, фрейм, анатомія, фізіологія.

На сучасному етапі медіадискурс відіграє важливу роль у суспільному та культурному житті українського соціуму, що безпосередньо впливає на розвиток української мови. Політична лексика становить фундамент публіцистичного дискурсу, також слугує одним з інструментів формування колективної свідомості соціуму. Метафора в політичній мові є засобом вербалізації або увиразнення ідеї та думки, дієвого впливу на аудиторію.

Зазначимо, що «характерною рисою сучасних лінгвістичних досліджень є теоретична і практична розробка когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу метафори, що об'єднує опис ролі метафори в категоризації і концептуалізації політичного світу з розглядом особливостей її функціонування в реальній комунікації» [Кабанцева, Назаренко 2024: 81].

Побудова певного концептуального поля політичної метафори – це складний ментальний процес, що відображає визначений вектор пізнання дійсності. Розуміння концептуального поля є досить варіативним, оскільки поняття «з'являється в лінгвістичній семантиці завдяки взаємодії лінгвістики з іншими науками, зокрема філософією, психологією, антропологією, семіотикою, тому в лексикографічних джерелах та спеціальних наукових розвідках існують численні дефініції разом із цілими комплексами специфічних конкретизаторів цього явища» [Мельник, Назаренко, Сікорська 2023: 448]. Попри те, що концептуальне поле політичної метафори неодноразово слугувало об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (О.І. Андрейченко, Х.П. Дацишин, О.М. Чадюк, О.О. Чорна, Дж. Лакофф, А. Мусолфф, Дж. Зінкен, Ч. Філлмор), проте досі не втратило пізнавальної актуальності.

Концептуальне поле «Анатомія та фізіологія» має виразну традицію вербалізації в політичній метафориці українській мові. Пропоновані в цій праці відповідні спостереження зроблено на матеріалі текстів українських інтернет-видань 2015–2025 років («Суспільне медіа», «Патріоти України», «GALINFO.ORG», «lifeinfo.ua», «Громадське радіо», «Obozrevatel», «Pravda.ua», «Політик UA», «Урядовий кур'єр»).

Лексичну основу концептуального поля «Анатомія та фізіологія» формують прями й вторинні номінації – характерис-

тики людського організму, його життєвих циклів, фізіології, органів, систем тощо. Виділяємо 7 структурованих фреймів, які демонструють упорядкованість ознак у певній ієрархії та систему взаємопов'язаних когнітивних структур: «Харчування людини», «Анатомічні органи», «Життєвий цикл організму», «Кровоносна система», «Органи фізичного сприйняття», «Людський організм» та «Кісткова система». Їх кількісно-відсоткове співвідношення візуалізоване в таблиці 1:

Таблиця 1. Кількісно-відсоткове співвідношення фреймів у межах концептуального поля «Анатомія та фізіологія»

№	Фрейми	Кількість, %	Разом
1.	«Харчування людини»	22 (19.6%)	86 прикладів (100%)
2.	«Анатомічні органи»	16 (16.1%)	
3.	«Життєвий цикл організму»	16 (16.1%)	
4.	«Кровоносна система»	12 (14.3%)	
5.	«Органи фізичного сприйняття»	8 (12.5%)	
6.	«Людський організм»	6 (10.7%)	
7.	«Кісткова система»	6 (10.7%)	

У межах домінантного (19,6% від загальної кількості метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія») фрейму «Харчування людини» розглядаємо метафори на позначення достатнього та недостатнього (голод, схуднення) харчування, надмірного харчування (ожиріння), годування, наприклад:

(1) *Голодні ігри великої політики* (Pavlopraviv.blogspot, 31.05.2018). Стрижнева для цієї метафори лексема *гра* («підпорядковане сукупності правил, прийомів або основане на певних умовах заняття, що є розвагою або розвагою та спортом одночасно»; «ряд дій, спрямованих до певної мети; інтрига, таємний задум» (СУМ II: 150) ужита у формі множини. Ця метафорична формула є запозиченням назви однойменного фентезійного роману Сьюзен Коллінз, що розповідає про світ майбутнього, де підлітки змушені були брати участь в іграх на

смерть. У медійній публікації з таким заголовком ідеться про раптове визволення одіозної української льотчиці Н. Савченко з російського полону та політичну боротьбу владних верхівок.

(2) *Кишені Кремля схуднуть ще більше: «Газпром» значно скоротив видобуток* (Патріоти України, 04.04.2020). Лексема *схуднути* має значення «ставати худим або худішим, втрачати на вазі» (СУМ I: 167). Політична метафора «кишені схуднуть» вказує на зменшення прибутку компанії «Газпром» через значне скорочення виробництва.

Фрейм «Анатомічні органи» (16,1% від загальної кількості метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія») формують метафори на позначення органів людини, наприклад:

(3) *Сьогодні тут на Донбасі, у Слов'янську і Краматорську ви є новим обличчям України, ви – обличчя нового покоління українців, ви – майбутнє нашої держави* (Suspilne.media, 14.05.2021). Метафоротвірну функцію в цьому разі виконує лексема *обличчя*, ужита в переносному значенні «загальний вигляд, зовнішні обриси чого-небудь»; «найбільш показова сторона явища, предмета і т. ін., яка виражає його суть» (СУМ I: 525).

(4) *Азаров вирішив нагріти руки на відставці уряду* (Pravda, 12.01.2021). Метафоричний вислів-фразеологізм «нагрівати (нагріти) руки» в українській мовній практиці – це узвичаєний носій значення «нечесно, незаконно наживатися» (СУМ I: 57).

У межах третього фрейму «Життєвий цикл організму» (16,1% від загальної кількості метафор аналізованого концептуального поля) виділяємо метафори *зачаття, народження, росту, смерті* тощо:

(5) *Побачив світ* доопрацьований громадський *законопроект про поліцію* (GAL INFO, 18.09.2019). Фразеологізм *побачити світ* («народитися, з'явитися на світ») у поєднанні з лексемою *законопроект* вербалізує інформацію про те, що текст майбутнього закону було написано й опубліковано для громадського обговорення.

(6) *Мертві гроші, або Як заробляють на безкоштовних судово-медичних експертизах у Чернігові* (Antikor, 17.02.2019). Семантично й оцінно вагомим для наведеного медійного контексту є епітет *мертвий* – «такий, у якому припинилося життя; померлий» (СУМ IV: 679). Зміст метафори *мертві гроші* про-

читується при ознайомленні із загальним змістом публікації: ідеться про хабарі, що їх отримують працівники патолого-анатомічного відділення за проведення судово-медичних експертиз, які згідно з чинним законодавством мають бути безкоштовними.

У межах фрейму «Кровоносна система» (14,3% від загальної кількості політичних метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія») виокремлено метафори зі стрижневими лексемами *судини, артерії, кров, серце*, наприклад:

(7) *«Артерії» нашої безпеки* (Урядовий Кур'єр, 09.12.2017). Переносне значення слова *артерія* – «важливий комунікаційний шлях» (СУМ I, 62) актуалізоване в генітивному образі *артерії безпеки*, що метафоризує стан українських доріг.

Фрейм «Органи фізичного сприйняття» (12,5% від загальної кількості політичних метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія»), формують метафори на позначення дефектів органів фізичного сприйняття, очі, вуха, наприклад:

(8) *Держава осліпла до проблем сліпих* (Ukrinform, 02.07.2017). Персоніфікація *держави осліпла* постає на основі переносного значення дієслова *сліпнути* – «втратити почуття реальності, здатність об'єктивно сприймати, правильно оцінювати що-небудь» (СУМ IV: 772).

У межах фрейму «Людський організм», (10,7% від загальної кількості політичних метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія») заслуговують на увагу метафори на позначення тіла (живого / неживого) та організму людини, наприклад:

(9) *Політичний труп реанімації не підлягає* (Lb, 01.03.2019). Образний вислів *політичний труп* – уже узвичаєний у політичній мові, зокрема публіцистиці, негативно оцінений засіб характеристики окремих політичних діячів. Так часто називають опонентів, яким пророкують забуття («політичну смерть») з метою послаблення їх суспільної ваги та виведення з політичної боротьби. У ширшому вимірі метафору вживають також щодо політичних партій, рухів і навіть ідеологій.

(10) *Держава – це живий організм, як і людський, і як будь-яка людина проходить свій шлях становлення та розвитку, так і наша держава, аналогічно живому організму, проходить ці етапи* (4ua, 22.01.2020). Переносне значення лексеми *орга-*

нізм – «неподільно зв'язані в одне ціле частини чого-небудь» (СУМ II: 739). Прикметно, що така аналогізація держави з живим організмом має наднаціональний і надчасовий характер.

У межах фрейму «Кісткова система» (10,7% від загальної кількості політичних метафор концептуального поля «Анатомія та фізіологія») виокремлено з лексичними компонентами *кістяк, зуби, хребет*, наприклад:

(11) *Як розповів «Дню» командир батальйону Сергій Мельничук, сьогодні в «Айдарі», кістяк якого сформовано з учасників Самооборони Майдану, понад 400 бійців.* (Glavcom, 11.07.2017). Актуалізація переносного значення іменника *кістяк* [«те, що є основою, опорою чого-небудь» (СУМ IV: 170)] в генітивній метафорі *кістяк батальйону* є основою для образної характеристики військових основного складу бойового підрозділу.

Метафора – один із найефективніших інструментів впливу на суспільну свідомість, формування громадської думки в публіцистичному дискурсі. Для української медійної практики характерне активне вживання політичних метафор, здебільшого негативно забарвлених. Аналіз концептуального поля «Анатомія та фізіологія» політичної метафори в українській мові дає підстави констатувати інтенсивний розвиток окремих метафоричних моделей, що відображають зміни в національній мовній картині світу.

Перспективність поглибленого опрацювання цієї проблеми пов'язана з потребою аналізу інших концептуальних полів політичної метафори, що розширить дослідження мови сучасного українського медіадискурсу.

Андрейченко О.І. Метафоричне вираження концептосфери «політика» в сучасному публіцистичному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2011. Т. 24(63). № 4(2). С. 81–86.

Дацішин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2005. 18 с.

Жаботинська С.А. Концептуальний аналіз: типі фреймів. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси, 1999. Вип. 11. С. 3–20.

Кабанцева Н.В., Назаренко О.М. Фрейм «ХВОРОБА» як складова концептуального поля «МЕДИЦИНА» політичної метафори в українській мові. *Studia Philologica*. 2024. С. 81–96. <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.226>

Мельник С.М., Назаренко О.М., Сікорська В.Ю. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors. Collective monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 446–467. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-283-8-20>

Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2005. 22 с.

Чорна О.О. Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. № 9. С. 637–643.

Lakoff G. *Metaphors We Live By*. London: University of Chicago Press, 1980.

REFERENCES

Andreichenko, O.I. (2011). Metaphorical expression of the concept sphere “politics” in modern journalistic discourse. *Scientific notes of the Tavriyskiy National University named after V.I. Vernadskiyi. Series: Philology. Social Communications*, 24(63), 4(2), 81–86 (in Ukr.).

Chadiuk, O.M. (2005). Metaphor in the sphere of modern Ukrainian political communication: author’s abstract of diss. ... cand. of philol. sciences. Kyiv (in Ukr.).

Chorna, O.O. (2013). Peculiarities of the functioning of metaphor in the political discourse of modern journalism. *Philological Studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 9, 637–643 (in Ukr.).

Datsyshyn, Kh.P. (2005). Metaphor in Ukrainian political discourse (Based on materials from modern periodicals): author’s abstract of diss. ... cand. of philol. sciences. Lviv (in Ukr.).

Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 vols. (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

Kabantseva, N.V., Nazarenko, O.M. (2024). The frame “DISEASE” as a component of the conceptual field “MEDICINE” of political metaphor in the Ukrainian language. *Studia Philologica*, 81–96 (in Ukr.). <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.226>

Lakoff, G. (1980). *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press (in Eng.).

Melnyk, S.M., Nazarenko, O.M., Sikorska, V.Yu. (2023). Linguistic representation of the concept of “war” in modern Ukrainian media discourse. *Philological education and science: transformation and modern development vectors. Collective monograph* (pp. 446–467). Riga, Latvia: Baltija Publishing (in Ukr.). <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-283-8-20>

Zhabotynska, S.A. (1999). Conceptual analysis: types of frames. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Philological Sciences, 11*, 3–20 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції
27.02.2025

Прийнято до друку 25.03.2025

Статтю опубліковано 29.09.2025

Received 27.02.2025

Accepted for publication

25.03.2025

Published on 29.09.2025

Nadiya Kabantseva, Oksana Nazarenko

CONCEPTUAL FIELD “ANATOMY AND PHYSIOLOGY” OF POLITICAL METAPHOR IN MEDIADISOURSE ON MATERIAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of the conceptual field “Anatomy and Physiology” of political metaphor in the Ukrainian language. Metaphorization is the dominant feature of political speech and a mean of expressing ideas and thoughts with effective implement of the author’s influence on audience. The conceptual fields of political metaphor are one of the main mental processes, which is a way of thinking and knowing reality. The conceptual field “Anatomy and Physiology” is one of the main fields of political metaphor. The studied conceptual field consists of lexical units that characterize the human body and its life cycle. The article describes in details all seven structured frames within this conceptual field, which are represented with the given examples, explanations and analyzation. It is observed than the given frames not only express ordering of features in a certain hierarchy, but also a system of interconnected cognitive structures. After detailed analyses of the conceptual field “Anatomy and Physiology” of political metaphor in the Ukrainian language, we came to the conclusion that certain series of frequently used metaphorical models are rapidly forming, reflecting changes in the linguistic picture of the world and demonstrating the emergence of new meanings of words.

Key words: political metaphor, journalistic discourse, conceptual field, frame, anatomy, physiology.